

Antični politični koncepti kot evropska dediščina

FRANCI ZORE

IZVLEČEK

Politična dediščina, ki smo jo prejeli iz antične tradicije, ni le demokratična, ampak tudi aristokratska; njun spor in medsebojno napetost ponazarja filozofska razprava med sofistiko in sokratsko-platonsko filozofijo. Dandanes se obe kažeta tako v svojih prednostih kot temeljnih pomanjkljivostih.

Ključne besede: antična politika, antična filozofija, evropska politika, demokracija, aristokracija

ABSTRACT

ANCIENT POLITICAL CONCEPTS AS EUROPEAN HERITAGE

The political heritage that has been handed over to us from ancient tradition, is not only democratic, but also aristocratic; the conflict between them and their mutual tension are demonstrated in the philosophical dispute between sophistics and socratic-platonic philosophy. Nowadays they are both manifested in their advantages as well as in their fundamental deficiencies.

Key words: ancient politics, ancient philosophy, European politics, democracy, aristocracy

Običajna je fraza, da je sodobna evropska (in svetovna) demokracija dedič antične, se pravi predvsem atenske demokracije, ki se je razvila v 5. stoletju pr. n. št.¹ Ni naključje, da se je prav v tem času odvijal spor med sofistiko in nastajajočo sokratsko-platonsko filozofijo, torej spor, skozi katerega se je filozofija v strogem pomenu besede šele oblikovala. Ta spor pa se ni nanašal samo na metafizične predpostavke, ampak tudi (če ne celo predvsem) na njihove politične implikacije² - predvsem če z besedo "politično" ne mislimo samo reduciranega pomena, ki ga ima ta beseda danes, ko se nanaša predvsem na "tehnologijo" vladanja, ampak če z njo razumemo tisti širok spekter, ki ga je zajemala v antiki: zaobsegala je namreč celoto življenja v *polis*, torej celotno javno življenje.

Če si pogloblje pogledamo spor med sofisti in Platonom,³ se pokaže, da je v ozadju spor med demokracijo in aristokracijo, pri čemer je treba obe besedi vzeti dobesedno (brez zgodovinsko-aplikativnih asociacij): torej kot spor med vladavino ljudstva

1 O tem gl. prikaz Johna Thorleya, ki je zanimiv predvsem zato, ker osvetljuje fenomen atenske demokracije tudi z vidika njenih tedanjih kritikov.

2 Ni naključna vloga, ki so jo imeli sofisti pri vzgajanju mladih - predvsem kot bodočih politikov, pa tudi ne vloga Platonovih političnih pretenzij, ki pa jih je kasneje prenesel z nivoja vsakodnevne politike na filozofsko raven.

3 Več o tem v delih, navedenih v seznamu literature.

(*demos*) in vladavino najboljših (*aristoi*). Na omenjenem primeru je mogoče pokazati, da antična dediščina ni samo politična koncepcija demokracije, ampak tudi aristokracije in še prav posebej njunega medsebojnega odnosa in napetosti. (Tako kot bi na splošno lahko rekli, da je celotna zgodovina filozofije notranji boj med sofistiko kot protifilozofijo in filozofijo.) Mogoče je tudi reči, da v tem boju ni črno-bele slike, zato se hermenevtika fenomena političnega ne more neposredno povezovati z dnevno-političnimi slikami (čeprav te pogosto uporabljajo isto terminologijo in čeprav so del tega fenomena). Obe koncepciji si bomo pogledali v njuni čisti obliki in v njunih deviacijah, ki predstavljajo njuno implicitno nevarnost in ki ju kot senca spremljajo skozi zgodovino. Na določen način celotna evropska zgodovina in sedanjost pomenita ravno njuno sprepletanje - med uporabo in zlorabo.

Temeljni argument aristokratskega koncepta politike in filozofije nasploh (še enkrat poudarjam, da govorim o čisti koncepciji, ne pa morda o zgodovinskih formah, ki so se poimenovala s tem imenom) je jasen in evidenten: boljše je boljše kot tisto, kar je srednje ali slabše; najboljša vladavina je torej po definiciji vladavina najboljših. Zaplete pa se pri vprašanju *kriterija* oz. kriterijev, po katerih bo nekdo prepoznan kot najboljši. Zgodovina je jasno pokazala, da tisto, kar se je pojavljalo pod imenom aristokracije, ni ustrezalo vsebini tega pojma; dejstvo, da npr. družinska pripadnost (ali kakršnakoli pripadnost sama na sebi) ne zagotavlja najboljšosti, je bilo jasno že Platonu. Platon svojega vladarja zato utemelji na totalnem miselno-duhovnem spoznanju, tako da je tudi totalitarnost njegove države utemeljena v totalnosti filozofskega (torej najvišjega, najboljšega) spoznanja. Brez tega pade tudi totalitarna država, tako da je trditev, da so totalitarizmi 20. stoletja Platonova dediščina,⁴ neresnična ravno na temeljni točki: slednji so bili namreč utemeljeni na umišljenem totalnem spoznanju, ki je delovalo šele v spregi s totalno silo, močjo.⁵ Problema lažne aristokracije in lažne totalitete ter hkrati iluzornosti pričakovanja prave se jasno zave tudi Platon, ko pravi, da je njegovo državo mogoče zgraditi v umnem svetu, ne pa v svoji domovini - ali drugače, najvišji (torej edini zadostni) kriterij aristokracije je že težko opredeljiv, praktično pa popolnoma nedosegljiv. Evropska zgodovina pa se mu vseeno nikoli ni odrekla in k njemu na določen (sprevrnjen) način vsaj na zunaj teži z vzpostavljanjem bolj ali manj lažnih (predvsem na moči utemeljenih) elit (tehnokracija, birokracija ipd.).

Pomanjkanje vsebinskega kriterija pelje k uvajanju formalnega kriterija, ki ga uteleša demokracija. Demokracija po definiciji pristaja na sredino, na povprečje. Ta raven morda ustreza razmeram boja proti lažnemu elitizmu ali na ravni temeljnih človekovih pravic, odpove pa povsod, kjer ne gre le za formalno zadostitev, ampak je potreben vsebinski preboj, to pa se dotika tudi vsebinskih odločitev v politiki. Ljudje namreč v povprečju ne bodo izbirali za svoje voditelje najboljših, ampak povprečneže; le-ti si bodo običajno tudi najbolj želeli oblasti. Ukinitev vsebinskega kriterija ima daljnosežne posledice tudi za samo vsebino: ta ni več pomembna, saj je s preglašovanjem (ki ga dovolj spretna retorika⁶ - ali dovoljšnja zunanja moč v kakršnikoli že obliki zlahka doseže) spremenljiva. V najslabšem primeru pomeni radikalizacija tega koncepta anarhijo ali nadvlado ulice (ki je lahko utelešena v določeni skupini ali partiji) z vso njeno kaotično spremenljivostjo, večkrat tudi zavedeno nepredvidljivostjo, ki pa je zopet utemeljena na moči.

4 Prim. Popperjevo kritiko celostne filozofske utemeljitve političnega v njegovi koncepciji odprte družbe.

5 Z določenega vidika se seveda povezuje tudi znanje in moč, deloma že v platonski koncepciji, neposredno pa z reklom *scientia est potentia*. Vendar ta aspekt presega domet tega prispevka.

6 Ni slučaj, da je predstavljala retorika enega od temeljev sofistične izobrazbe.

LITERATURA

- Buchheim, Thomas: *Die Sophistik als Avantgarde normalen Lebens*. Hamburg: Felix Meiner, 1986.
- Emsbach, Michael: *Sophistik als Aufklärung: Untersuchung zum Wissenschaftsbegriff und zur Geschichtsauffassung des Protagoras*. Würzburg: Königshausen + Neumann, 1980.
- Popper, Sir Karl: *The Open Society and Its Enemies I*. London: Routledge and Kegan Paul, 1957.
- Thorley, John: *Atenska demokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1998.
- Zore, Franci: "Grška sofistika kot motivacija za filozofiranje". *Anthropos* (Ljubljana), let. 29 (1997), št. 1-3, str. 263-271.
- Zore, Franci: *Obzorja grštva: logos in bit v antični filozofiji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1997.